

Kristýna KOLAJOVÁ

Pokud bychom se zabývali charakteristickými rysy architektury a urbanismu první poloviny 20. století, patřilo by rodinným vilám důležité místo. Tento typ obytných staveb se právě v uvedené době znovu dostával do obliby, a to jak ve městech, tak na venkově. Příčinami zmíněného trendu byly zejména následující jevy:

Prudký nárůst realizací a dá se říci jakási móda rodinných vil byly podmíněny mimo jiné obecnými architektonickými a urbanistickými trendy, v nichž se již od konce století 19. prosazovala nová představa moderního bydlení, založeného na prostornosti, vzdušnosti, dostatku světla a přímého kontaktu s přírodou, vegetací. Jako typický projev těchto tendencí vznikla idea zahradních měst, tedy nově zakládaných urbanistických celků, projektovaných právě s důrazem na sepětí obytných objektů se zelení, ať již veřejnou, či se soukromými zahradami. Celých sídel sice v tomto duchu nebylo realizováno mnoho, ale jejich hlavní myšlenka byla využívána také při zakládání nových městských čtvrtí či při výstavbě jednotlivých domů. Od konce 19. a přelomu 20. století pak ovlivňovala také architektonickou tvorbu v českých zemích.

Druhým důvodem stoupající obliby a počtu realizací rodinných vil bylo rychlé rozšiřování a růst měst včetně prudce se zlepšující dopravní dostupnosti. Důsledkem budování nových silnic i sítí městské a příměstské veřejné dopravy bylo zastavování příměstských oblastí a extenzivní růst sídel, jejichž obyvatelé nemuseli řešit problém dopravy do center, ať již obchodních, průmyslových či historických. Budování nových, urbanisticky rozvolněných čtvrtí na okrajích měst podle požadavků a nároků moderního bydlení se v mnohých případech stávalo přímo veřejným zájmem a zahradní rodinné domy v nich měly své místo.

Dalším důležitým faktorem bylo i postupné zlepšování postavení středních vrstev. Vlastnictví rodinného domu přestalo být výlučnou záležitostí bohatých majitelů továren a pozvolna začínalo být finančně dostupné také pro inteligenci, umělce, střední podnikatele a podobné skupiny lidí, jejichž životní úroveň stoupla. Jednou z možností bylo vystavět takový dům, jehož neodmyslitelnou součástí byla zahrada, na okraji stávající velkoměstské zástavby (vilové čtvrti), nebo v malých městech či přímo na venkově (kde vznikaly takovéto objekty ve většině případů jako solitéry).

Do začátku 2. světové války tedy i na území naší republiky vzniklo velké množství vilových staveb a mnohé byly velmi kvalitní. Část z nich je dnes prohlášena za kulturní památky a nemalý počet dalších by si toto prohlášení zasloužil. Ovšem ani péče o objekty pa-

mátkově chráněné není u této kategorie staveb zdaleka jednoduchá. Pokusme se v následujících řádcích poukázat na některá úskalí, s nimiž se záchrana hodnoty takových objektů zpravidla potýká.

Materiály a technologie

Ve stavebnictví byly v první polovině 20. století již běžně používány moderní technologie (klimatická, elektrická, hydraulická a další zařízení) i materiály (beton, skeletové konstrukce, kov a podobně), což může někoho svádět k představě, že takovéto objekty nepotřebují při obnově zvláštní péči, protože prostě stačí použít dnešní stavební postupy i produkci materiálů. Opak je samozřejmě pravdou. Každá mimořádná stavba, a zvláště je-li památkově chráněná, vyžaduje odborný a individuální přístup. Vývoj se ve 20. století nezastavil, je tedy nutné vnímat u těchto staveb nejen hodnoty estetické, ale i historické. Z toho jasně vyplývá, že je stejně důležité provádět u nich důkladné stavebně-historické a technické průzkumy jako u všech ostatních památek, a teprve na jejich základě rozhodovat o způsobu obnovy a užití vhodných materiálů. Totéž platí i o zahradách těchto objektů – je nutné zabývat se jejich původní podobou, protože tento prostor velmi významně formuje celkové působení a tvoří důležitou část památkové hodnoty objektu. Podstatné je i zachování původních drobných doplňků, jako jsou kryty na topení, kryty elektrických rozvodů, prvky okenních a dveřních výplní a podobně. Je třeba si uvědomit, že tyto předměty podstatnou měrou dotvářejí stavbu, ačkoli nepoučeným majitelům či investorům mohou připadat zastaralé, ale ne dost staré na to, aby měly historickou a památkovou hodnotu.

Užívání vil v letech 1945–1989

V zemích se socialistickým, komunistickým režimem, k nimž Československo téměř půl století patřilo, bylo jakékoli soukromé vlastnictví považováno za projev nepřátelského postoje vůči vládnoucímu režimu, který je třeba odstranit. Rodinné vily byly konfiskovány, a poté zpravidla rozdělovány na několik menších bytových jednotek (v některém případě mohl dosavadní majitel obývat alespoň jednu z nich), nebo užívány různými státními institucemi a organizacemi. Noví uživatelé se samozřejmě k objektům nechovali nikterak uctivě, zpravidla z nich brzy zmizel veškerý cenný mobiliář a objekt samotný byl znehodnocen nejrozličnějšími typy nevhodných stavebních zásahů a úprav. Prakticky totéž platilo o zacházení se zahradami, které k vilám patřily.

Současné využití

Vily, které byly původně soukromé, potkal po roce 1989 nejruznější osud, ale jen v nemnohých případech je získal zpět původní majitel, případně jeho potomci. Každopádně bezohlednost, s jakou se k památkám tohoto typu přistupovalo do konce 80. let, hodně zkomplikovala a prodražila jejich případnou obnovu. Noví majitelé, ať již obce, instituce či soukromé osoby, do mu jen zřídka navrátí jeho původní funkci, památkové objekty často nadále chátrají, neboť na rekonstrukci chybějí peníze. Přesto již existují příklady památkově úspěšných obnov (například Müllerova vila), obnovy jiných započaly nebo jsou připravovány (vila Tugendhat).

V následujících příspěvcích budou podrobněji představeny tři aktuální obnovy cenných a památkově chráněných vil, postavených, či významně přestavěných v první čtvrtině 20. století, od tří věhlasných architektů. Je to Markova vila v Holoubkově (Jan Kotěra), Baueroва vila v Libodřčicích (Josef Gočár) a Hoffmannova vila v Brtnici (Josef Hoffmann). Každý z těchto příkladů má svá specifika, ale nalezneme u nich i některé společné rysy. Pro lepší porovnání je stručně představíme. Nejstarší z trojice je dům v Brtnici, který byl původně postaven jako barokní. J. Hoffmann jej v letech 1907–1911 velmi zdařile a k historii domu citlivě upravil. Další objekty vznikly ve 20. století jako novostavby – Markova vila byla navržena roku 1909, částečně inspirována anglickou a holandskou architekturou 19. století, projekt Bauerovy vily v kubistickém stylu pochází z roku 1911.

Dva objekty byly postaveny na zakázku, třetí zastupuje další typ památkově chráněných vil – vlastní rodinný dům architekta. Všechny tři jsou vybudovány v menších sídlech, chybí mezi nimi tedy příklad typický pro vilovou městskou čtvrt' Všechny byly po roce 1945 zestátněny, přestaly sloužit k bydlení a degradovaly. Po roce 1989 následovala restituce, prodej nebo postupně obě varianty, nyní je v jednom případě vlastníkem kulturní instituce a ve dvou soukromá osoba. Všechny tři vily jsou dnes již památkově chráněné, ačkoli dosažení tohoto statutu nebylo jednoduché (Hoffmannova vila od roku 1943, zejména díky usilovné snaze majitele, Markova vila od roku 1980, Bauerova vila od roku 1987). Co se týká současného využití – vila v Holoubkově byla obnovena jako rodinný dům, dvě další mají či budou mít především muzeální či expoziční charakter.

Přestavu o tom, jak se dařilo koncipovat záměry jejich obnovy, naplnit je a v souladu s památkovou péčí uchovat hodnoty daných staveb, je možné získat z následujících statí.